

Revolucija, vojna, genocid

Domenico Losurdo in boj proti hladnovojnemu revizionizmu

Povzetek

Prispevek obravnava hladnovojni zgodovinopisni revizionizem François Fureta, Richarda Pipesa in Ernsta Nolteja kot specifičen interpretativni projekt, katerega osrednji cilj je delegitimirati moderno revolucionarno tradicijo in jo predstaviti kot temeljni vir nasilja 20. stoletja. Analiza izhaja iz marksistične kritike italijanskega filozofa Domenica Losurda, ki revizionizma ne razume kot nevtralne reinterpretacije preteklosti, temveč kot politično motiviran diskurz, tesno povezan z ideološkimi boji hladne vojne. Članek pokaže, kako revizionistične teorije totalitarizma z izenačevanjem komunizma, fašizma in nacizma vzpostavljajo ostro ločnico med domnevno »normalnim« liberalnim Zahodom in »totalitarnimi ekscesi«, pri čemer sistematično izključujejo kolonializem in imperalistično nasilje iz jedra moderne zgodovine. V treh vsebinskih sklopih prispevek najprej analizira revizionistično obravnavo revolucije kot izvirnega »totalitarnega« pojava, nato pojem »mednarodne državljanske vojne«, s katerim se nacistično in fašistično nasilje interpretira kot obrambno reakcijo na boljševiško grožnjo, nazadnje pa še revizionistično razumevanje genocida, ki izničenje manjvrednih rasnih sovražnikov ločuje od zgodovine liberalnega Zahoda. Losurdova kritika pokaže, da so ključne prakse totalne vojne in genocida nastajale v kolonialnem okviru liberalnih držav ter da nacistični projekt ne pomeni radikalnega preloma, temveč prenos in radikalizacijo kolonialnega nasilja v Evropi.

Ključne besede: revizionizem, totalitarizem, mednarodna državljanska vojna, kolonializem, liberalizem

Arne Kušej je doktorski študent na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in član programskega odbora Inštituta za delavske študije. Njegova glavna zanimanja zajemajo socialno epistemologijo in zgodovino idej, zlasti na področjih zgodovine ekonomske misli in zgodovine znanosti. Aktiven je tudi kot prevajalec. E-naslov: arne.kusej@gmail.com

Abstract

Revolution, War, Genocide: Domenico Losurdo and the Struggle against Cold-War Revisionism

This article examines Cold War historiographical revisionism in the works of François Furet, Richard Pipes, and Ernst Nolte as a distinct interpretive project aimed at delegitimizing the modern revolutionary tradition by presenting it as the primary source of twentieth-century violence. Drawing on the Marxist critique developed by the Italian philosopher Domenico Losurdo, revisionism is approached not as a neutral re-evaluation of the past, but as a politically motivated discourse deeply embedded in the ideological struggles of the Cold War. The article shows how revisionist theories of totalitarianism, by equating communism, fascism, and Nazism, construct a sharp divide between a supposedly “normal” liberal West and “totalitarian excesses”, while systematically excluding colonialism and imperial violence from the core narrative of modern history. Organized into three sections, the article first analyzes the revisionist portrayal of revolution as an originary “totalitarian” phenomenon. It then examines the concept of “international civil war”, through which Nazi and fascist violence is framed as a defensive response to the Bolshevik threat. Finally, it addresses revisionist conceptions of genocide that detach the annihilation of racially constructed enemies from the historical experience of the liberal West. Losurdo’s critique demonstrates that key practices of total war and genocide emerged within the colonial framework of liberal states and that the Nazi project did not represent a radical rupture, but rather the transfer and radicalization of colonial violence within Europe.

Keywords: revisionism, totalitarianism, international civil war, colonialism, liberalism

Arne Kušej is a doctoral student at the Department of Philosophy, Faculty of Arts, University of Ljubljana, and a member of the programme committee of the Institute for Labour Studies. His main research interests include social epistemology and the history of ideas, particularly in the fields of the history of economic thought and the history of science. He is also active as a translator. E-mail: arne.kusej@gmail.com

20. stoletje še ni za nami. Njegovi osrednji politični dogodki – svetovni vojni, komunistične revolucije, fašizem, genocidi in razpad kolonialnih imperijev – še vedno neposredno strukturirajo politične, ideološke in moralne horizonte sedanjosti. V sodobnost ne vstopajo le s političnimi, ekonomskimi in kulturnimi institucijami, ki so se izoblikovale na njihovem ozadju, temveč tudi s pomeni, ki jih pripisujemo preteklosti in s katerimi te dogodke umeščamo v današnje ideološke spore. Pri tem ima pomembno vlogo profesionalno zgodovinopisje, ki se z zgodovinskimi dogodki ne sooča – in se z njimi tudi ne more soočati – zgolj na ravni empiričnih ugotovitev, temveč jih neizogibno umešča v določene interpretativne okvire. Ti okviri ne določajo le, kako razumemo posamezne dogodke 20. stoletja, temveč hkrati retroaktivno preoblikujejo pomen starejših zgodovinskih procesov. Razprave o 20. stoletju tako ne zadevajo le sodobnosti, temveč zajamejo celotno modernost.

V tem kontekstu je delo italijanskega marksističnega filozofa in zgodovinarja idej Domenica Losurda (1941–2018) mogoče razumeti kot enega najambicioznejših poskusov kritične rekonstrukcije ideoloških bojev, ki so se že v drugi polovici 20. stoletja razvneli okoli pomena tega stoletja in, posredno, okoli pomena modernosti kot take. V svojem obsežnem opusu – ki sega od študij nemške klasične filozofije, Nietzscheja in Heideggerja do širših analiz zgodovine marksizma, socializma ter fašistične in liberalne ideologije – je Losurdo razvil sistematično kritiko zgodovinopisnega projekta z izrazitimi političnimi implikacijami, ki ga je sam označeval za zgodovinski revizionizem. Ta kritika je imela pri Losurdu dvojno usmeritev: pomenila je obrambo moderne revolucionarne tradicije, ki jo je revizionistično zgodovinopisje poskušalo delegitimirati, hkrati pa prizadevanje za ponovno umestitev kolonializma in imperialističnega nasilja v središče razumevanja 20. stoletja – razsežnosti moderne zgodovine, ki jo je revizionizem v veliki meri potisnil na obrobje ali povsem zatajil.

Pričujoči prispevek si zastavlja nalogo orisati temeljne poteze revizionizma s posebnim poudarkom na povezanosti med liberalno in fašistično oziroma nacistično ideologijo, ki se razkriva znotraj tega interpretativnega pristopa. Prav razkrivanje te povezanosti je predstavljalo pomemben del Losurdove marksistično utemeljene kritike revizionizma in ključen del njegovega prizadevanja, da bi kolonializem ponovno umestil v središče razumevanja zgodovine 20. stoletja.

Analiza revizionizma je v prispevku razdeljena na tri vsebinske sklope. V prvem se osredotočimo na revolucijo oziroma moderno revolucionarno tradicijo kot osrednjo tarčo revizionistične kritike »totalitarizma«, ki nacistično in fašistično nasilje neposredno izpeljuje iz francoske in oktobrske revolucije. V drugem delu obravnavamo revizionistični pojem »mednarodna državljanska vojna«, s katerim se najokrutnejše prakse fašizma in nacizma interpretativno ločujejo od običajnega delovanja Evrope in Zahoda. V zadnjem delu pa temu revi-

zionističnemu projektu, ki v času hladne vojne poskuša sam pojem »genocida« izločiti iz zgodovine liberalnega Zahoda in ga povezati predvsem s komunističnim Vzhodom, zoperstavimo Losurdovo lastno analizo liberalnih in kolonialnih korenin fašističnih ter nacističnih praks.

Likvidacija revolucionarne tradicije

Za Losurda »revizionizem« ni zgolj poskus ponovnega premisleka uveljavljenih razlag preteklih dogodkov – kar je sicer povsem običajen del zgodovinopisne prakse –, temveč posebna oblika zgodovinopisja, usmerjena v »likvidacijo revolucionarne tradicije od leta 1789 do danes«.¹ Gre za *specifičen* tip reinterpretacije preteklosti, ki ga zaznamujejo tako izrazito kontrarevolucionarni cilji kot tudi umeščenost v politični kontekst hladne vojne. V tem okviru so glavni predstavniki revizionizma, med njimi predvsem zahodnonemški zgodovinar Ernst Nolte (1923–2016), francoski zgodovinar François Furet (1927–1997) in ameriški zgodovinar Richard Pipes (1923–2018), pomembno prispevali k širši, institucionalizirani gonji proti »rdeči grožnji« Sovjetske zveze in drugih realsocialističnih držav.

Revizionistične interpretacije zgodovinskih dogodkov so hkrati prispevale tudi k utrjevanju pojma in teorije »totalitarizma« kot osrednjega ideološkega orodja hladnovojnega zatiranja in diskreditacije marksizma v vseh njegovih teoretskih in praktičnih oblikah. S pomočjo tega pojma so revizionisti izenačevali dva sicer politično antagonistična pojava: komunistične projekte 20. stoletja s fašističnim in nacističnim nasiljem. Ta »totalitarna enačba« je za njih imela dvojno funkcijo: omogočala je novo zavrnitev osvobodilnega značaja komunizma, ki je med drugo svetovno vojno pod okriljem protifašistične ljudske fronte pridobil na politični in moralni legitimnosti, ter hkrati vzpostavljalo jasne distance med liberalizmom ter vzroki in gonilnimi silami za tem, kar Losurdo imenuje »druga tridesetletna vojna« – zgodovinskim ciklom vojne, revolucionarnih vstaj in genocida, ki je pretresel Evropo v prvi polovici 20. stoletja. Liberalizem kot temelj Zahoda tako ni prikazan zgolj kot nasprotje novega hladnovojnega sovražnika, temveč tudi kot *edino pravo nasprotje* poraženega fašizma in nacizma, ki naj bi bila načelom liberalnega Zahoda prav tako tuja kot prizadevanja komunističnega Vzhoda.

Kljub tovrstnemu distanciranju od fašizma in nacizma – ki sicer, kot bomo videli, nista vedno nedvoumno obsojena, zlasti ko gre za nasilje nad komunisti – je jasno, da sta komunizem in širša revolucionarna tradicija, ki vodi do oktobrske

1 Domenico Losurdo, *War and Revolution: Rethinking the 20th Century* (London: Verso, 2015), 5.

revolucije in ustanovitve Sovjetske zveze, osrednji tarči revizionistične kritike »totalitarizma«. Ne bi bilo pretirano trditi, da za revizioniste – ne glede na individualne razlike med njihovimi interpretacijami zgodovinskih dogodkov – revolucionarna tradicija predstavlja *primus movens* »totalitarizma« kot takega. Če torej želimo razumeti revizionistično »likvidacijo revolucionarne tradicije«, moramo razumeti, zakaj in na kakšen način za revizioniste prav revolucija predstavlja »totalitarni« pojav *par excellence*.

Dober izhodiščni primer za obravnavo tega vprašanja je François Furet, ki je svoje življenjsko delo posvetil reinterpretaciji francoske revolucije. Za Fureta so »izvirni greh«, iz katerega naj bi zrasel totalitarizem, predstavljala prizadevanja za družbeno enakost oziroma »čisto demokracijo«, ki jih je utelešala revolucija in ki naj bi neizogibno vodila v revolucionarni teror. Revolucija naj bi z jakobinstvom in terorjem pravzaprav že bila totalitarizem v povojih. Čeprav za revizionista »jakobinstvo in teror nista bila že povsem razviti obliki totalitarne gibanja ali režima, temveč kvečjemu začetni stadij«, sta že vsebovala ključne značilnosti razvitejših oblik totalitarizma 20. stoletja: »absolutno voljo do sprememb, utopično obljubo prihodnosti, manihejski svetovni nazor, pripravljenost uporabiti nasilje, ki je izhajalo iz teh premis, ter simbolno psevdo-participacijo ljudstva v politiki.«²

Ker je francoska revolucija običajno razumljena tudi kot prelomna točka za liberalni kapitalistični red, kakršnega so revizionisti zagovarjali *nasproti totalitarizmu*, je Furet v svoji interpretaciji revolucije poskušal skrbno razmejiti pozitivni, liberalno odobran izplen revolucije – odpravo fevdalizma, administrativno modernizacijo in vzpon buržoazije – od njenih radikalnih demokratičnih ekscesov. Po Furetu, ki je pri tem sledil oceni klasičnega liberalnega misleca Alexisa de Tocquevilla (1805–1859), so bile glavne pridobitve revolucije v veliki meri zagotovljene že pod samim *ancien régime*, proti kateremu so se borili revolucionarji, radikalna demokratična plat revolucije – prizadevanja po čistem prelomu s preteklostjo in uresničitvi »čiste demokracije« – pa naj bi bila z vidika dejanske modernizacije jalova. Proizvedla naj bi le eno resnično novost: nevarno ideologijo in z njo povezan fanatizem, ki ga je že Tocqueville opisal kot »virus nove in nepoznane vrste«. »Nebrzdani, nasilen, radikalen, obupan, drzen, skoraj nor in kljub temu mogočen ter učinkovit značaj teh revolucionarjev,« je zapisal Tocqueville, »je brez primere [...] v velikih družbenih pretresih preteklih stoletij.«³

2 Daniel Schönplflug, »Histoires croisées: François Furet, Ernst Nolte and a Comparative History of Totalitarian Movements«, *European History Quarterly* 37, št. 2 (2007): 271.

3 Tocquevillovo pismo Louisu de Kergorlayju 15. decembra 1858, v: *Memoir, Letters, and Remains of Alexis de Tocqueville*, zv. 1 (Boston: Ticknor and Fields, 1862), 360.

Furetova obravnava francoske revolucije se tako nazadnje za izvorom te ideologije obrne k »intelektualcem«, ki so bili »po naravi in ne več zgolj zaradi nuje stvari tista družbena skupina, ki je najbolj tuja politični izkušnji«. ⁴ Pojav terorja naj bi neposredno izhajal iz razkoraka med *abstraktnimi* idejami intelektualcev – idejami čiste demokracije – in *konkretno* politično realnostjo, ki ni dovzetna za njihovo uresničitev in zato postane prizorišče likvidacij in totalnega nadzora. To velja za celotno revolucionarno tradicijo, ki naj bi jo zaznamovalo v osnovi neomejeno, nezadovoljivo in zato nevarno »zavzemanje za enakost«. ⁵

Kot opozarja Losurdo, tovrstna »kritika revolucionarne zavesti« in »obsodba intelektualcev« pri obravnavi francoske revolucije in iz nje izhajajoče revolucionarne tradicije nista iznajdbi Fureta ali hladnovojnega obdobja, temveč pripadata širši tradiciji reakcionarne misli, ki jo Furet le obnavlja in potrjuje. ⁶ Posebej relevanten je konservativni zgodovinar in sociolog Augustin Cochin (1876–1916), ki ga Furet s svojo interpretacijo francoske revolucije izrecno poskuša rehabilitirati. Cochin je v začetku 20. stoletja predlagal razumevanje francoske revolucije ne kot pristno množičnega pojava, temveč kot manipulacijo množic s strani »notranjega kroga« intelektualcev. Zanj je gonilo revolucije predstavljala majhna privilegirana skupina, t. i. »malo ljudstvo«, ki naj bi v imenu »velikega ljudstva« poskušalo uresničiti utopični egalitarizem »filozofskih družb« (*sociétés de pensée*), med njimi tudi prostozidarskih lož. Že v okviru *sociétés de pensée* naj bi bil razviden nekakšen revolucionarni teror: »Pred krvavim terorjem leta 1793 je v republiki pisem od leta 1765 do leta 1780 vladal suhi teror, katerega Odbor za javno varnost so bili enciklopedisti in katerega Robespierre je bil d'Alembert. Ta [suhi teror] je uničeval ugled, tako kot je tisti drugi rezal glave; njegova giljotina je bila defamacija.« ⁷ Filozofske družbe so zaradi prizadevanja po idealnem egalitarizmu same po sebi nastopale kot nekakšen totalitarni aparat, kot »stroj« – kot mu je pravil Cochin –, ki je požrl in podvrgel ideološkemu nadzoru in likvidaciji ne le domnevne predstavnike *ancien régime*, temveč celo »notranji krog« filozofov. Tako so, kot zapiše Furet, postavile »matrico novega političnega odnosa, ki je nato postal značilnost, glavna inovacija revolucije«. ⁸

4 François Furet, *Misliti francosko revolucijo*, prev. Braco Rotar (Ljubljana: Studia Humanitatis, 1989), 182.

5 François Furet, *Minule iluzije: esej o komunistični ideji 20. stoletja*, prev. Božidar Pahor in Stane Ivanc (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998), 23.

6 Losurdo, *War and Revolution*, 32.

7 Augustin Cochin, »The Subversive Influence of the Philosophes and the *Sociétés de pensée*«, v: *The Influence of the Enlightenment on the French Revolution: Creative, Disastrous, or Non-Existent?*, ur. William F. Church (Boston: D. C. Heath, 1964), 62.

8 Furet, *Misliti francosko revolucijo*, 201.

Furetevo poseganje po Cochinovih idejah je razumljivo z vidika njegovih primarnih revizionističnih prizadevanj – likvidacije revolucionarne tradicije –, a s tem se obenem približa fašističnim in nacističnim pogledom na revolucijo – denimo pogledom francoskega fašističnega zgodovinarja Pierra Gaxotta (1895–1982), ki je svojo interpretacijo revolucije kot zarote intelektualcev prav tako utemeljeval na Cochinovih idejah. Cochinova interpretacija francoske revolucije je nasploh bila »dobro prilagojena potrebam desnice v dobi množične demokracije. Namesto da bi za revolucijo krivil strastne množice [...], je Cochin skušal pokazati, da ljudska suverenost ljudstvo zavaja. Desnica je s Cochinom lahko mobilizirala množice in hkrati v dobri veri nasprotovala revoluciji.«⁹ Furet, ki do Cochina pristopa kot mislec in kritik »totalitarizma«, izvzet iz nevarnih revolucionarnih in protirevolucionarnih politik 20. stoletja, želi zaobiti to povezavo, a jasno je, kot izpostavi Losurdo, da se revizionistični zgodovinar pretežno identificira s preteklimi nasprotniki revolucije, ne glede na njihove ideološke afinitete.

Furetova interpretacija francoske revolucije se navsezadnje ne razlikuje bistveno od najstarejših primerov protirevolucionarnega diskurza s konca 18. stoletja. Angleški konservativec Edmund Burke (1729–1797) se je še pred obdobjem jakobinske vlade in terorja v svojih *Razmišljanjih o revoluciji v Franciji* (1790) zgražal nad visokoletečo »politično metafiziko« in »geometrijo« revolucionarjev. Konservativni pisec je v zvezi s takratno londonsko družbo Revolution Society, ki je podpirala revolucijo v Franciji in zagovarjala »pravice človeka« na angleških tleh, na podoben način kot Furet ali Cochin opozoril na nevarnost fanatičnih intelektualcev, njihovih abstraktnih idej o enakosti in njihovega prizadevanja za prelom s starim redom:

Imajo namreč »pravice človeka«. Zoper te ni prepovedi in zoper njih ne obvezuje noben sporazum, saj ne upoštevajo nobene zmernosti in kompromisa; kadar njihovim zahtevam ne ustrežete takoj, je to prevara in nepravilnost. Pred temi pravicami človeka naj nobena oblast ne išče zavetja v dejstvu, da obstaja že dolgo in da je njena uprava pravična in blaga. Če se njene oblike ne ujemajo z njihovimi teorijami, bodo ti umovalci enako tehtno ugovarjali stari, dobrodelni oblasti kot tudi najnasilnejši tiraniji ali najbolj zelenemu samodržstvu.¹⁰

9 Michael Scott Christofferson, »An Antitotalitarian History of the French Revolution: François Furet's *Penser la Révolution française* in the Intellectual Politics of the Late 1970s«, *French Historical Studies* 22, št. 4 (1999): 601.

10 Edmund Burke, *Razmišljanja o revoluciji v Franciji in o ravnanju nekaterih londonskih družb v zvezi s tem dogodkom*, prev. Tomaž Erzar in Marjan Šimenc (Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989), 126–27; korigiran prevod.

Furet sicer ne obravnava Burka kot svojega neposrednega predhodnika, četudi prav tako izpostavlja zgrešenost »ideje o 'zgraditvi' nove družbe na ruševinah stare«, ki je pretresla angleškega misleca.¹¹ Druga hladnovojna revizionista, ki ju obravnavamo v tem prispevku, pa sta precej manj zadržana glede eksplicitne identifikacije z Burkom. Po mnenju Richarda Pipesa, ki se sicer pretežno posveča revoluciji v Rusiji, je pomen Burkove zapuščine prav v tem, da je v revoluciji prepoznal nevarnost intelektualcev, ki na podlagi abstraktnih in obćih kategorij »zahtevajo opustitev obstojećih praks in unićenje obstojećih institucij«. »Genialnost Burka,« zapiše Pipes, »je bila v tem, da je dojel premise in posledice tovrstnega mišljenja, izraženega v geslih in dejanjih francoske revolucije.«¹² Ernst Nolte se prav tako pokloni staremu konservativcu, ki naj bi pravilno identificiral »ideološki fanatizem« revolucionarjev in njihovih podpornikov ter daljnovidno opozoril na mednarodno nevarnost revolucionarnega projekta:

Korenine nevarnosti je [...] videl v tistem »nasilnem in zlonamernem zanosu, kakršnega svet do tedaj ni poznal«, ki naj bi preveval enciklopediste. [...] Tak fanatizem je kot ideologija po naravi mednaroden. [...] Zato Burke razglaša, da ni niti ena država v Evropi varna, dokler sredi celine obstaja država, ki je v resnici »združenje oboroženih fanatikov« in primerljiva z zgodnjim islamom Mohameda. Ta »šola umora in barbarstva« bo v svet prinesla novo vrsto vojn, ki se bodo temeljno razlikovale od dotedanjih »civiliziranih vojn« krščanske Evrope.¹³

Ta hvala in zgodovinopisna rehabilitacija Burka pri Pipesu in Nolteju je skoraj tako nenavadna kot rehabilitacija Cochina pri Furetu. Kot velja tudi v primeru Cochina, so osnovne poteze Burkove kritike francoske revolucije, vključno z zavraćanjem abstraktnega univerzalizma »pravic ćloveka«, razumevanjem revolucije kot zarote ter opozarjanjem na njeno mednarodno nevarnost, postale nezanemarljiv del fašistićne in nacistićne ideologije. Res je, da se Burkova protirevolucionarna stališća lahko zdijo še precej oddaljena od antisemitske gonje proti »judeo-boljševizmu«, a to ne pomeni, da jih lahko izvzamemo iz njihovega zgodovinskega razvoja. Že pri samem Burku najdemo težnjo po nadaljnjem poglobljanju idej o zarotniškem znaćaju revolucionarne grožnje – predvsem v smeri

11 Furet, *Minule iluzije*, 187.

12 Richard Pipes, *The Russian Revolution* (New York: Vintage Books, 1990), 127.

13 Ernst Nolte, »Weltbürgerkrieg, 1917–1989?«, v: *Totalitarismus im 20. Jahrhundert: Eine Bilanz der internationalen Forschung*, ur. Eckhard Jesse (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1999), 391.

teze francoskega jezuita Augustina Barruela (1741–1820), pozneje prav tako priljubljene v fašistični literaturi, da za francosko revolucijo stojijo tajna združenja prostozidarjev in iluminatov.¹⁴ Najdemo celo zametke usodne povezave med revolucionarno zaroto in judovskimi akterji, ko britanski konservativec med krivci za rušenje ustaljenih hierarhij v Franciji prepozna judovski denarni interes.¹⁵

Hladnovojni revizionisti običajno zanemarjajo povezave med burkovsko kritiko francoske revolucije in poznejšima ideologijama fašizma in nacizma. Namesto da bi kot enega izmed posebnih gradnikov »totalitarizma« podrobneje analizirali tradicijo protirevolucionarnih mislecev, kot je bil Burke, prave ideološke in politične izvore fašizma in nacizma raje iščejo v revolucionarnih idejah in praksah. Ko se torej Pipes v sklopu svoje kritike boljševiške oblasti obrne k njenim najbolj glasnim nasprotnikom v prvi polovici 20. stoletja, sklene, da sta »boljševizem in fašizem hereziji socializma«, nacizem pa »globoko zaznamovan« s potezami revolucionarne tradicije. Opremljen z Burkovo kritiko revolucionarnega fanatizma, sedaj razširjeno na »totalitarizem« kot tak, Pipes pri nacistih in fašistih prepozna enako »odločenost, da za vsako ceno in z vsemi sredstvi porušijo obstoječi svet, v katerem se čutijo izobčeni«, kot pri komunističnem nasprotniku.¹⁶ Nacisti in fašisti naj bi se od boljševikov tudi naučili manipulacije z množicami, izvajanja enopartijske oblasti, ki deluje v imenu »resnične volje ljudstva«, ter celo obsojanja domnevne zarotniške manjšine, ki jo je treba nasilno odpraviti za uresničitev visokoletečih političnih ambicij.¹⁷

Povedno je, da tudi tam, kjer se neposredno lotevajo vprašanja fašističnega in nacističnega pregona judovskih in komunističnih zarotnikov, hladnovojni revizionisti pozornost preusmerjajo stran od revolucije-kot-zarote v protirevolucionarni misli k domnevnim revolucionarnim izvorom tega pojava. Po Pipesu so bili jakobinci tisti, ki so prvi »spoznali politični potencial razrednega resentimenta« in si zato »izmišljali stalne zarote aristokratov in drugih sovražnikov revolucije«, pozneje pa je Marx – s svojim pojmovanjem razrednega boja in izkoriščevalstva buržoazije – njihovo preganjanje razrednih sovražnikov »povzdignil v vrlino« in mu tako zagotovil »moralno legitimost«. Hitler in Mussolini, sklepa Pipes, sta razredni boj in z njim povezano figuro zarotniškega sovražnika *buržuja* le nekoliko prilagodila za zagovor alternativne, toda v temelju še zmeraj sorodne teorije

14 Frans De Bruyn, »Anti-Semitism, Millenarianism, and Radical Dissent in Edmund Burke's Reflections on the Revolution in France«, *Eighteenth-Century Studies* 34, št. 4 (2001): 600.

15 De Bruyn, 582.

16 Richard Pipes, *Russia Under the Bolshevik Regime* (New York: Alfred A. Knopf, 1993), 281.

17 Pipes, 258–59.

zarote: »Mussolini je razredni boj preoblikoval v konflikt med 'posedujočimi' in 'neposedujočimi' narodi. Hitler je Mussolinijevo tehniko prilagodil tako, da je razredni boj reinterpreteriral kot spopad med rasami in narodi, in sicer med 'Arijci' na eni strani ter Judi in narodi, ki naj bi bili pod njihovo dominacijo, na drugi.«¹⁸

Tovrstno izpeljevanje temeljev nacistične in fašistične politike iz idej revolucionarne tradicije se pogosto spreobrne v izpeljevanje fašističnih in nacističnih pogledov kar iz tistega, kar revizionisti sami razumejo kot *resnični* značaj *resnično* obstoječe komunistične zarote. Pipes, ki izrecno piše o oktobrski revoluciji ne le kot o državnem udaru (*coup d'état*), temveč kot o dejanski zaroti z mednarodnimi ambicijami, boljševike krivi celo za *antisemitizem* fašizma in nacizma. »Judje so v boljševiški partiji in zgodnjem sovjetskem aparatu nedvomno igrali vlogo, ki je bila nesorazmerna z njihovim deležem v [ruskem] prebivalstvu,« za-
piše Pipes.¹⁹ Tako je prišlo do zgodovinske nesreče, da so Judje postali del »bede komunizma« in bili z njo poistoveteni. Tudi med belogardisti, ki so bili odgovorni za pogrome, na začetku ni bilo antisemitizma, nato pa je nenadoma nastopil »rdeči teror, ki so ga začeli pripisovati Judom ne le zaradi njihove vloge v čeki, zlasti v njenih območnih izpostavah, temveč tudi zato, ker je bilo med njimi manj njegovih žrtev.«²⁰

Tako revizionizem doseže svojo poslednjo obliko: *resnično vseobsegajočo* obsodbo revolucionarne tradicije, v kateri je komunizmu mogoče pripisati celo odgovornost za holokavst. S to radikalno reinterpreteracijo je tesno povezan tudi poseben pojem, namenjen razlagi zaostrenih konfliktov znotraj Evrope v 20. stoletju: pojem »mednarodne državljanske vojne«. Ta pojem ima ključno vlogo pri revizionističnem razmejevanju med »normalnim« Zahodom in totalitarnimi ekscesi ter je zato naslednji predmet naše obravnave.

Mednarodna državljanska vojna

Da bi dodatno ponazorili nevarnost demokratičnih projektov, kakršni sta bili francoska in oktobrska revolucija, hladnovojni revizionisti pojav revolucije povežejo z nastopom nove, ideološko utemeljene oblike »totalne« vojne, ki naj bi neposredno izhajala iz revolucionarnega fanatizma. Osrednji teoretik te posebej okrutne oblike vojne je Ernst Nolte, nedvomno najbolj kontroverzen med revizionisti, čeprav njegove teze v temelju ne odstopajo od stališč Pipesa in Fureta.

18 Pipes, 262–63.

19 Pipes, 112.

20 Pipes, 104.

Nolte piše o »evropski državljanski vojni« (*europäische Bürgerkrieg*) prve polovice 20. stoletja in »svetovni državljanski vojni« (*Weltbürgerkrieg*) druge polovice kot dveh fazah mednarodne državljanske vojne v 20. stoletju. V obeh primerih gre za državljanski vojni, ker gre za konflikta, ki notranje razdvajata posamezne države, a tudi za mednarodni vojni, ker gre za konflikta med ideologijami, ki presegajo meje posameznih držav. V skladu z orisano protirevolucionarno usmeritvijo revizionističnega zgodovinopisja Nolte začetek prve, evropske državljanske vojne postavlja v leto 1917, v čas oktobrske revolucije, ki je zanj neposredno in posredno odgovorna za vse »totalitarne« grozote 20. stoletja. Oktobrska revolucija je namreč »ustvarila popolnoma novo situacijo v okviru svetovne zgodovine, saj je prvič v moderni zgodovini ideološka partija prevzela izključno oblast v veliki državi in na prepričljiv način izražala namen sprožiti državljanske vojne po vsem svetu, da bi dosegla temeljno preobrazbo, ki bi izpolnila upanja začetnega delavskega gibanja in uresničila napovedi marksizma.«²¹ Po svoje je ta obrat že kmalu po začetku prve svetovne vojne leta 1914 napovedal Lenin, ko je pozval komuniste in proletarce, naj spremenijo »imperialistično vojno« med evropskimi državami v »državljansko vojno« proti buržoaziji.

Pri evropski državljanski vojni naj bi primarno šlo za boj med dvema antagonistoma: boljševizmom, ki ni le tvoril svoje komunistične države v Rusiji, temveč je po Evropi sprožil več (neuspešnih) komunističnih vstaj in revolucij, ter fašizmom oziroma nacizmom kot reakcijo na boljševiško grožnjo. Po Noltejevi interpretaciji 20. stoletja fašizem in nacizem v tej vojni načeloma zavzemata obrambno pozicijo, medtem ko boljševizem – začetnik vojne – predstavlja izvirnega agresorja. Še več: način bojevanja boljševikov proti »razrednim sovražnikom« naj bi predstavljal »model« (*Vorbild*), po katerem so se zgledovali fašisti in nacisti v svoji reakciji proti boljševizmu.²² Revolucija po tej interpretaciji torej ni le sprožila vojne, temveč je tudi določila njen poseben »totalni« značaj, vključno s prizadevanjem za popolno izničenje določenih delov prebivalstva in uporabo posebnih sredstev za ta namen – koncentracijskih in uničevalnih taborišč. Noltejevo hladnovojno protirevolucionarno stališče tako vodi do kontroverznega sklepa o značaju nacističnih zločinov: »Auschwitz ni bil primarno rezultat tradicionalnega antisemitizma in ni bil zgolj še en primer 'genocida'. Bil je na strahu temelječ odziv na dejanja uničenja, ki so se zgodila med rusko revolucijo. [...] [T]ako imenovano uničenje Judov s strani Tretjega rajha je bila reakcija oziroma popačena kopija in ne prvi ali izvirni akt.«²³

21 Ernst Nolte, *Der europäische Bürgerkrieg 1917–1945: Nationalsozialismus und Bolschewismus* (München: F. A. Herbig Verlagsbuchhandlung, 1997), 47–48.

22 Nolte, 48.

23 Ernst Nolte, »Between Myth and Revisionism? The Third Reich in the Perspective

Noltejeva teza je že v osemdesetih v Nemčiji sprožila javni spor – t. i. *Historikerstreit* – z nekaterimi vidnimi liberalnimi intelektualci, vključno s predstavnikom nemške kritične teorije Jürgenom Habermasom. Ideja, da je nacizem tvoril nekakšno reakcijo, kontrarevolucijo proti komunistični revoluciji, sicer sama po sebi ni kontroverzna – protiboljševizem in protikomunizem, prepletena in izražena z antisemitskimi idejami, sta vsekakor predstavljala temeljni del nacistične propagande in realno gonilo nacistične politike. Ideja, da je nacistična uničevalna politika le »popačena kopija« boljševizma pa, nasprotno, ni le zgodovinsko sporna, temveč ima – kot so izpostavili Noltejevi zgodnji kritiki – jasno apologetsko funkcijo. Na prvem mestu služi delnemu upravičenju samih nacističnih politik, ki se kot preventivne akcije ali upori proti »prvi«, »izvirni« okrutnosti komunizma zdijo ne le manjše, temveč morda tudi nujno zlo 20. stoletja. Nolte izrecno zapiše, da je bil nacistični protiboljševizem »razumljiv in do neke mere celo upravičen«, ²⁴ ter s tega vidika poudarja potrebo po preseganju »nemške krivde«. Prav to je točka, kjer je Nolteju odločno nasprotoval liberalec Habermas, ki je proti poskusu relativizacije nacističnih zločinov zagovarjal *singularnost* holokavsta in posebno odgovornost Nemčije za njene posebne zločine. ²⁵

Toda apologetska funkcija Noltejeve teze, kot uvidi Losurdo, presega omejen okvir »nemške krivde« in zadeva tudi Evropo ali Zahod, v katerega se je po drugi svetovni vojni – kot branik osvobodjene Evrope pred Sovjetsko zvezo – integrirala Noltejeva in Habermasova domača Zahodna Nemčija. Ena izmed jasnih implikacij Noltejeve teze je namreč tudi ta, da nacizem ni »avtohtoni« evropski ali zahodni pojav, temveč nekakšen tujek, ki se je na civiliziranih tleh lahko pojavil le v obliki »popačene kopije«. Nacizem za Nolteja ni in ne more biti primer evropskega nasilja, temveč je lahko le zastopnik »aziatskega« barbarstva *znotraj Evrope*. ²⁶

Povedno je, da z ostrim razmejevanjem »aziatskega« boljševizma od civilizirane Evrope Nolte sam posnema oziroma se celo identificira z belskosupremacističnimi pogledi nacistov. Kot je opozoril Enzo Traverso, Noltejeve primarne vire za domnevno »aziatsko« barbarstvo boljševikov tudi tvori stara fašistična propaganda, vključno z antisemitskim pamfletom *Der Bluttausch des Bolschewismus* [Krvavi bes boljševizma] iz leta 1920, ki v ozadju »komunistične prevare v Moskvi« prepozna »triumf židovskega svetovnega imperializma, ki naj bi se – po trditvah sionističnega kongresa – uresničil z okrutnim iztrebljanjem vsega

of the 1980s«, v: *Aspects of the Third Reich*, ur. H. W. Koch (London: Macmillan, 1985), 36.

24 Nolte, *Der europäische Bürgerkrieg*, 44.

25 Gl. Jürgen Habermas, »A Kind of Settlement of Damages (Apologetic Tendencies)«, *New German Critique* 44 (1988): 25–39.

26 Losurdo, *War and Revolution*, 127–28.

krščanskega prebivalstva.« V tem pamfletu je tudi predstavljena posebej grozljiva metoda mučenja z uporabo kletke s podganami (*Rattenkäfig*), ki naj bi jo v Rusiji proti razrednim in ideološkim sovražnikom uporabljala mitična »kitajska čeka«. ²⁷ Glede na Noltejeve vprašljive vire ni presenetljivo, da se v njegovi obravnavi evropske državljanske vojne zdi, kot da bi bilo brezobzirno ravnanje z vojnimi sovražniki »Zahodu povsem tuja iznajdba, ki jo je nacizem lahko posnemal le tako, da se je ozrl k aziatskemu, boljševiškem barbarstvu«. ²⁸

Nolte ni edini izmed revizionistov, ki poudarja razliko med evropsko civilizacijo in aziatskim barbarstvom. Kljub izrekom o pogubnih posledicah »francoškega modela revolucije« Pipes boljševiški »totalitarizem« – ruski *Sonderweg* – v knjigi *Property and Freedom* pripisuje predvsem tradiciji »orientalskega despotizma« v Rusiji. Ta model vladanja, ki naj bi zaznamoval Rusijo že od 15. stoletja dalje, »zasebni lastnini vse do sodobnosti ni pripisoval legitimnega statusa«. ²⁹ Furet na podoben način piše o tem, kako je Stalin združil boljševiško ideologijo, teror in skrivno policijo, podedovano od Lenina, v »azijski vladni sistem«. ³⁰ Tovrstne »orientalistične« ideje pa najdemo tudi pri spremljevalcih in bližnjih sorodnikih revizionistov, neoliberalnih ekonomistih, kot je bil Ludwig von Mises (1881–1973), ki je o boljševikih pisal kot o »vrhovnih sovražnikih civilizacije« in predstavnikih »barbarskih ljudstev na obeh straneh Urala, katerih odnos do civilizacije ni nikoli bil drugačen kot odnos roparskih prebivalcev gozdov in puščav, vajenih občasnih plenilskih napadov na civilizirana ozemlja v iskanju plena«. ³¹

Kot izpostavlja Losurdo, pa moramo pri revizionistični obravnavi mednarodne državljanske vojne posebej upoštevati še enega reakcionarne avtorja, ki je že desetletja pred Noltejem pisal o »svetovni državljanski vojni« (*Weltbürgerkrieg*) – nacističnega pravnika in političnega teoretika Carla Schmitta (1888–1985).

Na prvi pogled se Schmitt zdi precej oddaljen od hladnovojnega revizionizma Nolteja, Fureta in Pipesa, saj je bil nacistični teoretik močan kritik tako liberalnega Zahoda – vključno z Združenim kraljestvom in ZDA – kot komunističnega Vzhoda. Schmitt je sicer bil – v skladu s poznejšimi hladnovojnimi revizionisti – občudovalec Edmunda Burka, vendar je Burkovo kritiko revolucionarnega fanatizma usmeril ne le proti bolševizmu, temveč proti vsem silam, ki so se v prvi

27 Enzo Traverso, »The New Anti-Communism: Rereading the Twentieth Century«, v: *History and Revolution: Refuting Revisionism*, ur. Mike Haynes in Jim Wolfreys (London: Verso, 2007), 141.

28 Losurdo, *War and Revolution*, 180.

29 Richard Pipes, *Property and Freedom* (New York: Vintage Books, 1999), 158.

30 Furet, *Minule iluzije*, 550.

31 Ludwig von Mises, *Liberalism: In the Classical Tradition*, prev. Ralph Raico (New York: Cobden Press, 1985), 49.

svetovni vojni borile proti Nemčiji. Za Schmitta je bila prav tako kot jakobinstvo in boljševizem nevarna ideologija »mednarodne demokratične revolucije«, v imenu katere so Nemčijo – razumljeno kot posebej »militaristično« in »avtoritarno« državo ali celo kot zastopnico *ancien régime* – napadale antantne sile. To ideologijo je med prvo svetovno vojno kritiziral tudi Lenin, ki se je zoperstavil vsem poskusom zakrivanja imperialistične vojne z revolucionarno preobleko: »Ni bolj razširjenega postopka za varanje francoskih ljudskih množic, francoskih delavcev in delavcev vseh dežel, kot je prenašanje 'žargona' in posameznih gesel tistega obdobja [vojn velike francoske revolucije leta 1792] v naše obdobje in kot je poskus, da bi stvar predstavili, kot da republikanska Francija tudi zdaj brani svojo svobodo proti monarhiji.«³² V nasprotju z Leninom, ki je kritiziral to ideologijo, da bi izpostavil imperialistični značaj držav na obeh straneh, pa je Schmitt zastopal idejo Nemčije kot domnevnega protipola te ideologije in z njo povezane oblike vojne.

Schmitt je med prvo in drugo svetovno vojno zastopal ideologijo, značilno za Nemčijo (a v različnem obsegu prisotno tudi drugje), ki jo Losurdo, sledeč nemškemu romanopiscu Thomasu Mannu, poimenuje *Kriegsideologie* – to bi morali prevesti ne preprosto kot »vojna ideologija«, temveč kot »ideologija vojne«, saj gre za posebno obliko vojne ideologije, v kateri vojna postane poduhovljena in celo ontološko privilegirana izkušnja ter najvišji izraz človeškega bivanja. V sklopu *Kriegsideologie* postane način odrešenja ljudi od atomiziranega, odtujenega, varnega in dekadentnega (udobnega, materialističnega ali »utilitarističnega«) stanja, značilnega za moderne liberalne družbe, ter – zaradi bratskega boja, herojskega žrtvovanja in umiranja na fronti – način povezovanja ljudi v narodno »skupnost« (*Gemeinschaft*).³³ Odrešitev skozi vojno, ki jo nalaga *Kriegsideologie*, pa je lahko razumljena tudi kot *upor proti univerzalizmu*, saj naj bi vojna služila kot radikalna zavrnitev abstraktnih in splošnih idealov, ki jih zagovarja liberalni Zahod (antanta) in pozneje zavezniške sile, vključno s Sovjetsko zvezo. Namesto abstraktnega »človeka« liberalizma in »mednarodne demokratične revolucije« je v ospredje postavljena konkretna, edinstvena, zgodovinska in etnična (*volkhaft*) eksistenca.³⁴ To so t. i. »ideje leta 1914«, ki so bile v Nemčiji zoperstavljene »idejam leta 1789«.³⁵

Schmitt je s tega vidika nemški položaj v prvi in nato v drugi svetovni vojni interpretiral kot pretežno *defenziven*, kot obrambo pred imperializmom in in-

32 Vladimir Lenin, »Vojna in revolucija«, prev. Marko Kržan, *Borec* 823–825 (2024): 34.

33 Domenico Losurdo, *Heidegger and the Ideology of War: Community, Death, and the West*, prev. Marella Morris in Jon Morris (New York: Humanity Books, 2001), 11–35.

34 Losurdo, 76, 99.

35 Losurdo, 14.

tervencionizmom tistih, ki se borijo v imenu demokracije in človeka. V času nacistične vlade je razlikoval med *imperijem* (ki je univerzalističen, kot sta rimski ali britanski, in ne spoštuje edinstvenosti narodov) in nemškimi *Reichom*, ki naj bi imel etnični temelj in spoštoval vsak narod. To je seveda bil, kot poudari Losurdo, način upravičevanja nacističnega ekspanzionizma in nemške vrhovne oblasti v Evropi.³⁶ Schmitt je namreč zagovarjal nekakšno evropsko različico Monroejeve doktrine, ureditev, kjer bi ena sila (Nemčija) bila dominantna in določala notranji red, hkrati pa to območje ščitila pred vmešavanjem zunanjih sil – kot je Monroejeva doktrina počela za ZDA in njeno sfero vpliva (v Srednji in Južni Ameriki). Tako bi Nemčija vodila Evropo kot zaščitnica »pravnega reda ne-univerzalističnega značaja«, ki »spoštuje vsako populacijo glede na njen način bivanja (Art), izvor, kri in zemljo«, proti »zahodnim demokratičnim imperijem« in »vzhodnemu univerzalizmu boljševikov, zapriseženih svetovni revoluciji«.³⁷

Schmittova vizija nemškega supremacizma in evropskega suverenizma seveda ni bila vizija miroljubnega sobivanja narodov, temveč vizija regionalne stabilnosti in enakopravnosti – osnovane na »nacionalni in etnični (volkisch) sorodnosti med evropskimi ljudstvi« –,³⁸ ki je nato zoperstavljena *zunaj* sovražnikom in »manjvrednim« ljudstvom. Za Schmitta je pri tovrstnem političnem projektu šlo tudi za nekakšen poskus restavracije evropskega reda pred razvojem destruktivne revolucionarne tradicije – tako imenovanega *jus publicum europaeum* –, ki naj bi omejeval totalno vojno med evropskimi imperialnimi silami s tem, da je priznaval evropskega sovražnika kot legitimnega (*justus hostis*), hkrati pa sankcioniral neomejeno nasilje v kolonialni sferi.³⁹ Prav v tem se Schmitt najbolj izrazito približa stališču revizionistov. Za Nolteja – prav tako kot za Schmitta – je bil problem »evropske državljanske vojne«, ki naj bi jo sprožila boljševiška revolucija, predvsem v »totalni vojni« brata proti bratu – v barbarskemu nasilju *znotraj* Evrope in med Evropejci –, medtem ko je neusmiljenost kolonialnega nasilja preprosto tretiral kot nekaj samoumevnega, če ne že upravičenega.

Pa vendar ravno v tem nasilju, v nasilju kolonializma, kot poudarja Losurdo, lahko prepoznamo ne le poteze nacizma, temveč tudi »totalne vojne«, ki je v 20. stoletju zajela Evropo.

36 Losurdo, 99, 176.

37 Losurdo, 176.

38 Losurdo, 97.

39 Losurdo, *War and Revolution*, 152–55.

Genocid in liberalizem

Hladnovojni revizionizem s svojim burkovskim poudarkom na nevarnosti revolucionarnega fanatizma zanemarja veliko vlogo, ki jo je imel kolonializem v grozotah 20. stoletja. Losurdo opozarja, da je kolonialna sfera, ki so jo ustvarile in vzdrževale »liberalne države«, služila kot zgodovinski laboratorij za prakse, ki so kasneje postale značilne za totalno vojno in fašistične genocidne politike v Evropi. Množične deportacije, koncentracijska taborišča, zanemarjanje razlik med borci in civilisti, stradanje, segregiranje, zaslužnjevanje ali sistematično izničenje celotnih populacij ter rasistične in biološke utemeljitve za nadvlado in eliminacijo »manjvrednih« so vse bile del evropskega kolonializma, še preden so vdrle v samo metropolo, v sfero »civiliziranih« držav.⁴⁰

Losurdova kritika revizionizma je najmočnejša prav tam, kjer gre za vprašanje nacističnega genocida. V nasprotju z nekaterimi liberalnimi kritiki Nolteja, med katerimi je tudi Habermas, Losurdo ne polemizira niti proti poskusu izbriisa »nemške krivde« niti proti Noltejevemu primerjalnemu pristopu k nacizmu *per se*. Ne zagovarja ideje »singularnosti iztrebljanja Judov«, temveč podaja drugačno – in prepričljivejšo – kontekstualizacijo holokavsta: takšno, ki v razlago razvoja nacistične politike in metod vključi prav tisti element, ki je v »totalitarni enačbi« tradicionalno prezrt: tradicijo liberalizma. V nasprotju s Schmittom pa Losurdo ne kritizira *ekscesov* liberalnega univerzalizma, temveč njegove zgodovinske *pomanjkljivosti* in omejenosti.

Po Losurdu liberalizma ne smemo presoјati niti po deklariranih abstraktnih načelih niti izključno po »konceptualnih razvojih«, ki jih je doživel skozi moderno zgodovino, temveč po »političnih in socialnih razmerjih, v katerih se je izražal«, in po interakciji med njegovo pojmovno in praktično platjo.⁴¹ Takšna metoda Losurda vodi k preučevanju rojstva liberalizma v sklopu evropske in ameriške ekspanzije, kolonialnih osvajalnih vojn in institucionalizacije atlantskega suženjstva. Idealizirano podobo liberalizma kot nesporno svobodoljubne ideologije – nasprotnice vsakršnega »totalitarizma« – tako nadomesti kompleksnejša, dialektična podoba resnično obstoječega liberalizma, v katerem je zagovor svobode posameznika zgodovinsko tesno prepleten ne le z ekonomskim izkoriščanjem, temveč – zaradi imperialističnega in kolonizatorskega značaja kapitalističnih držav – tudi s procesi političnega izključevanja, razčlovečenja, zaslužnjevanja in celo genocida.

40 Losurdo, 288.

41 Domenico Losurdo, *Liberalism: A Counter-History*, prev. Gregory Elliott (London: Verso, 2011), viii.

Razširjeni pojem »liberalne demokracije« nas je privadil na spontano povezovanje liberalizma z demokracijo. Toda, kot opozarja Losurdo: demokracija, s katero je bil zgodovinsko najdlje in najtesneje povezan liberalizem, je bila »*Herrenvolk* demokracija«, »demokracija, ki je veljala izključno za raso gospodarjev«. ⁴² Dejanski subjekt liberalne svobode tradicionalno ni bil sleherni človek – abstrakten posameznik, oseba, ki je rojena enaka vsem drugim, z neodtujljivimi pravicami ipd. –, temveč pripadnik posvečene »skupnosti svobodnih«, iz katere so bili v različnih geografskih kontekstih in razvojnih fazah kapitalizma izključeni kolonizirani narodi, zaslužnjeni Afričani in njihovi potomci, staroselska ljudstva, revni in brezposelni, ženske in celo industrijski proletariat.

Kot bi lahko sklepali že iz Schmittovega sklicevanja na Monroejevo doktrino za opredelitev nacističnega *Reicha* v Evropi, nacistična vizija ni bila tako oddaljena od liberalnih ZDA, kot bi se zdelo iz revizionistične podobe moderne zgodovine. Kljub kritikam, ki so jih usmerjali proti ZDA, vključno, kot smo videli pri Schmittu, s kritikami demokratičnega intervencionizma, so nacisti pogosto posegali po primerih iz ameriške zgodovine za zasnovo, utemeljevanje in razlaganje lastnega političnega projekta. Losurdo poudarja, da je Hitler ameriško širitev na zahod in uničenje staroselcev v 19. stoletju videl kot ključni model, ki ga je Nemčija morala ponoviti na vzhodu. Poljske in ruske »staroselce« vzhodne Evrope je izrecno primerjal z zdesetkanimi in deportiranimi »rdečekožci« Severne Amerike. ⁴³ ZDA so prav tako bile model za politiko raso utemeljenega zaslužnjevanja na Vzhodu. Preživeli »neevropski« prebivalci naj bi bili namenjeni temu, da delajo »kot črni sužnji v službi bele, arijske rase« ⁴⁴ – in tako kot črnci v ZDA naj bi bile nižje rase v Evropi izpostavljene rasni zakonodaji in segregaciji, prav tako oblikovani po ameriškem modelu. Nacistični koncept »*Blutschande*« (krvna sramota, prepoved mešanja ras) je bil neposredna vzporednica zakonodaji proti »*miscegenation*« (mešanju ras), ki je bila globoko zakoreninjena v *Herrenvolk* demokraciji ZDA, zlasti na Jugu. Hitler je hvalil ZDA, ker si je država prizadevala mešati »rasno enakovredne« v »nov narod« in pri tem izključevala tuje elemente: »Ameriška zveza se čuti kot nordijsko germanska država in na noben način internacionalna mešanica ras.« »Tevtonski element, ki je ohranil raso skupino čisto in se ni mešal s katerokoli drugo raso skupino, je dosegel dominacijo ameriškega kontinenta in bo ostal njegov gospodar, dokler ta element ne bo postal žrtev navadi onesnaževanja krvi.« ⁴⁵

42 Losurdo, 107.

43 Losurdo, *War and Revolution*, 140, 189, 235, 284.

44 Losurdo, 284.

45 Domenico Losurdo, »The International Origins of Nazism«, prev. Angela Stone, *Irish Foreign Affairs* 9, št. 2 (2016): 21–22.

Pri Nolteju smo videli, da se prelaganje krivde na Vzhod stopnjuje vse do ideje, da nacistična politika genocida – »rasni genocid« – nima pravega predhodnika na Zahodu, temveč je izpeljana iz vzhodnjaške politike »razrednega genocida«. Z oktobrsko revolucijo naj bi se v zgodovini udejanjila povsem nova oblika množičnega nasilja, »veliko uničenje ljudi«, ki je izhajalo iz »kolektivističnega pripisovanja krivde« širokim skupinam razrednih sovražnikov.⁴⁶ Hitlerjeva poslednja rešitev judovskega vprašanja kot kolektivistični »poskus popolnega uničenja obče rase« naj bi tako bila »natančen dvojnik poskusa popolnega uničenja občega razreda« in tako »biološko prenesena kopija družbenega izvirnika«.⁴⁷

Toda, kot pokaže Losurdo, preganjanje razrednih sovražnikov na eni strani in rasnih sovražnikov na drugi nista dve strani istega kovanca. Gre za dve različni obliki *despecifikacije* – ali izključevanja posameznikov iz skupnosti z redukcijo na abstraktno, neindividualizirano kategorijo sovražnikov –, ki v nasprotju z ambicijami revizionistične kritike »totalitarizma« ne moreta biti izenačeni niti logično niti zgodovinsko. Komunistične oblike nadzora, zapiranja in likvidacije v 20. stoletju so bile vezane na *politično-moralno* despecifikacijo, torej na izključitev posameznika iz skupnosti na podlagi vedenja, ideologije ali razredne pripadnosti. Subjekt pregona, četudi obravnavan kot »razredni sovražnik« in zato pogosto zlorabljen ali umorjen, je bil v teoriji še vedno potencialni »tovariš«, ki bi se lahko spremenil, bil prevzgojen ali se odpovedal razredni pripadnosti. Celo v najmračnejših obdobjih gulaga, poudarja Losurdo, je ostajala formalna možnost za izpustitev in reintegracijo, saj zaprtje ni bilo usmerjeno v biološko uničenje, temveč v discipliniranje, politično transformacijo ali odpravo statusa razrednega sovražnika.⁴⁸ Nacistični genocid, nasprotno, je temeljil na *naturalistični* despecifikaciji, ki je bila značilna za tradicijo evropskega kolonializma in ameriške *Herrenvolk* demokracije, kjer je bil subjekt izključen na podlagi nespremenljive in dedne biološke osnove (rase in krvi). Jud, Rom ali Slovan, določen kot *Untermensch* (podčlovek), ni bil sovražnik zaradi svojih dejanj, političnih stališč ali razrednega položaja, temveč zaradi svojega rojstva. Losurdo poudarja, da v takšnem sistemu praviloma *ni obstajala možnost prevzgoje ali reintegracije* v »skupnost rase gospodarjev«.⁴⁹ Holokavst je bil v tem smislu tuj logiki komunistične politične represije.

Losurdo poudarja, da oktobrska revolucija in boljševiški prevzem oblasti leta 1917 nista sprožila le poskusov komunističnih revolucij v Evropi, temveč sta sprožila globalni proces protikolonialne revolucije. Novonastala Sovjetska zve-

46 Nolte, *Der europäische Bürgerkrieg*, 13.

47 Nolte, 473.

48 Losurdo, *War and Revolution*, 177, 305.

49 Losurdo, 197–99.

za je razglasila enakost med vsemi narodi, se zavezala osvobajanju zaslužjenih ljudstev in s tem ponudila ideološko in politično alternativo zahodnemu kolonialnemu sistemu, ki je bil utemeljen na hierarhiji ras in nadrejenosti belega človeka. V tem smislu boljševiška revolucija ni delovala zgolj znotraj evropskega razrednega boja, temveč je neposredno vplivala na nastanek in krepitev dekolonizacijskih gibanj v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki. Nasprotno pa je po Losurdu nacistični projekt nastopil kot specifična oblika kolonialne protirevolucije: kot kolonialna vojna, prenesena v samo Evropo, katere cilj je bil ohraniti kolonialna razmerja dominacije in jih razširiti na evropska tla.⁵⁰

Losurdo tako revizionizmu ne ponuja korekcije, temveč mu izbije tla pod nogami. Hitlerjev namen – in s tem zaključujemo ta prispevek – ni bil zgolj poraz komunizma ali domnevni odziv na boljševiški »razredni genocid«, kot je trdil Nolte, temveč restavracija in radikalizacija rasne hierarhije, suženjstva ter izničenja »manjvrednih« ras. Ti elementi niso bili niti zgodovinska novost nacizma niti »popačena kopija« boljševiškega nasilja, temveč so predstavljali podedovane in v skrajno obliko prignane prakse evropskega kolonializma, ki so obstajale dolgo pred pojavom fašizma in nacizma v Evropi – in v nekaterih oblikah celo pred francosko revolucijo. V tem smislu nacistični projekt ni pomenil le reakcije na komunistično modernost, temveč brutalno kontinuiteto kolonialne modernosti, prenesene v samo središče Evrope.

Literatura

Burke, Edmund. *Razmišljanja o revoluciji v Franciji in o ravnanju nekaterih londonskih družb v zvezi s tem dogodkom*. Prevedla Tomaž Erzar in Marjan Šimenc. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1989.

Christofferson, Michael Scott. »An Antitotalitarian History of the French Revolution: François Furet's *Penser la Révolution française* in the Intellectual Politics of the Late 1970s«. *French Historical Studies* 22, št. 4 (1999): 557–611.

50 To je ena izmed osrednjih tez Losurdove zadnje knjige, namenjene kritiki nekaterih ključnih predstavnikov »zahodnega marksizma«, ki so po njegovo zatajili protikolonialni pomen oktobrske revolucije in Sovjetske zveze. Domenico Losurdo, *Western Marxism: How It Was Born, How It Died, How It Can Be Reborn*, prev. Steven Colatrella in George De Stefano (New York: Monthly Review Press, 2024).

- Cochin, Augustin. »The Subversive Influence of the Philosophes and the Sociétés de pensée«. V: *The Influence of the Enlightenment on the French Revolution: Creative, Disastrous, or Non-Existent?*, uredil William F. Church, 61–67. Boston: D. C. Heath, 1964.
- De Bruyn, Frans. »Anti-Semitism, Millenarianism, and Radical Dissent in Edmund Burke's Reflections on the Revolution in France«. *Eighteenth-Century Studies* 34, št. 4 (2001): 577–600.
- Furet, François. *Minule iluzije: esej o komunistični ideji 20. stoletja*. Prevedla Božidar Pahor in Stane Ivanc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- . *Misliti francosko revolucijo*. Prevedel Braco Rotar. Ljubljana: Studia Humanitatis, 1989.
- Habermas, Jürgen. »A Kind of Settlement of Damages (Apologetic Tendencies)«. *New German Critique* 44 (1988): 25–39.
- Lenin, Vladimir Iljič. »Vojna in revolucija«. Prevedel Marko Kržan. *Borec* 823–825 (2024): 31–51.
- Losurdo, Domenico. *Heidegger and the Ideology of War: Community, Death, and the West*. Prevedla Marella Morris in Jon Morris. New York: Humanity Books, 2001.
- . »The International Origins of Nazism«. *Irish Foreign Affairs* 9, št. 2 (2016): 21–26.
- . *Liberalism: A Counter-History*. Prevedel Gregory Elliott. London: Verso, 2011.
- . *War and Revolution: Rethinking the 20th Century*. London: Verso, 2015.
- . *Western Marxism: How It Was Born, How It Died, How It Can Be Reborn*. Prevedla Steven Colatrella in George De Stefano. New York: Monthly Review Press, 2024.
- Mises, Ludwig von. *Liberalism: In the Classical Tradition*. Prevedel Ralph Raico. New York: Cobden Press.
- Nolte, Ernst. »Between Myth and Revisionism? The Third Reich in the Perspective of the 1980s«. V: *Aspects of the Third Reich*, uredil H. W. Koch, 17–38. London: Macmillan, 1985.
- . *Der europäische Bürgerkrieg 1917–1945: Nationalsozialismus und Bolschewismus*. München: F. A. Herbig Verlagsbuchhandlung, 1997.
- . »Weltbürgerkrieg, 1917–1989?«. V: *Totalitarismus im 20. Jahrhundert: Eine Bilanz der internationalen Forschung*, uredil Eckhard Jesse, 391–403. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1999.

- Pipes, Richard. *Property and Freedom*. New York: Vintage Books, 1999.
- . *Russia Under the Bolshevik Regime*. New York: Alfred A. Knopf, 1993.
- . *The Russian Revolution*. New York: Vintage Books, 1990.
- Schönplflug, Daniel. »Histoires croisées: François Furet, Ernst Nolte and a Comparative History of Totalitarian Movements«. *European History Quarterly* 37, št. 2 (2007): 265–90.
- Tocqueville, Alexis de. *Memoir, Letters, and Remains of Alexis de Tocqueville*. Zv. 1. Boston: Ticknor and Fields, 1862.
- Traverso, Enzo. »The New Anti-Communism: Rereading the Twentieth Century«. *V: History and Revolution: Refuting Revisionism*, uredila Mike Haynes in Jim Wolfreys, 138–55. London: Verso, 2007.